

Kényelmetlen múlt, botrányos jelen

Klaniczay Gáborral beszélget Rádai Eszter

24

– *Egyike azoknak a történészeknek, a kulturális és tudományos élet azon szereplőinek, magyar értelmiségieknek, akik tiltakoztak, amikor Kásler Miklós miniszter rajtaütésszerűen lecserélte a Királyok és szentek – Az Árpádok kora című kiállítás kurátorait az általa alapított Magyar-ságkutató Intézet régészére. Mitől számít ez a személyi döntés többnek, másnak egy a NER-ben szokásos sima személycserénél? Mi történik itt valójában, ami először a minden idők legnagyobb Árpád-kori tárlataként várt, 300 év régészeti anyagát felvonultató, a szakma által óriási jelentőségűnek tartott tárlat katalógusának szerzőit készítette tiltakozásra és tanulmányaik visszavonására, majd jóformán az egész tudományos közvéleményt felháborította?*

– A tiltakozásunk, amellett, hogy elfogadhatatlannak tartjuk egy már szinte kész kiállítás politikai szempontok szerinti tartalmi átalakítását, elsősorban annak a botrányos eljárásnak szolt, amelynek során – minisztériumi „kezdeményezésre” – az egész projektet kivették azoknak az irányítása alól, akik megtervezték és létrehozták, és odaadták valakinek, akinek korábban nem volt köze hozzá, sem a megtervezésében, sem a létrehozásában nem volt szerepe, és résztvevőként is csak később kapcsolódott be. Mert mi is történt itt valójában? Több éve zajlott az ezzel kapcsolatos munka. A három kurátor, Ritoók Ágnes, Simonyi Erika és Kiss Etele, komoly

szakmai múlttal a háta mögött, a kulturális kormányzat és a résztvevő múzeumok megbízásából megszervezte ezt a kiállítást, amely – a számos tudományos intézménnyel együttműködésben zajló Árpád-ház kutatási program keretében – Székesfehérváron került megrendezésre. Ehhez a Nemzeti Múzeum által birtokolt műkincsek mellé más hazai és külföldi gyűjteményekből kölcsönöztek fontos, értékes tárgyakat, majd – végiggondolva, hogy ez olyan kiegyensúlyozott koncepció legyen, amely sokszínűen mutatja be a magyar tudományosság e korszakról elért eredményeit – felkérték a szakértőket tanulmányok írására, hogy ezekből katalógust szerkesszenek. E nagy munka oroszlánrésze, a tanulmányok megszerkesztése, a kiállítás és a dokumentáció összeállítása gyakorlatilag már tavaly ősze lezajlott. És akkor, alig fél év távolságban a tervezett megnyitástól, egy-két nappal karácsony előtt a katalógus szerzői kaptak egy értesítést, hogy ezt az egészet kivették azok kezéből, akik sok éve dolgoztak rajta, és odaadták a kurátori tisztséget a kormány által alapított Magyar-ságkutató Intézet igen vitatható nézetekkel rendelkező osztályvezetőjének, Makoldi Miklósnak, aki korábban a nagy botrányt kiváltó *A pozsonyi csata* című animációs film szakértőjeként tette magát hírhedté a tudományos közvélemény előtt. És aki a saját koncepciója jegyében azonnal elkezdte átrendezni a kiállítás hangsúlyait,

kivett belőle fontos alkotórészeket és belerakott másokat. Hogy jön ahhoz egy kormány-intézet által delegált komisszár, hogy eltulajdonítsa és meghamisítsa egy múzeumi kurátorcsoport többéves munkával összeállított kiállítását? Ezen háborodtak fel első menetben a kiállítás katalógusának szerzői, az a huszonöt kutató, aki aztán vissza is vonta a tanulmányát. És ezt követte az akadémikusok Stádium 28 Köre, majd az MTA történészszakmát képviselő akadémiai bizottságai – ez utóbbiak közgyűlési képviselő tagjaként tiltakoztam én is ez ellen az eljárás ellen. Ez ugyanis, mint cseppben a tenger, megmutatja, mi az, ami ma a magyar tudományos életben nagyban történik: a kormány által preferált, átideologizált múltértelmezést megpróbálják ráerőltetni – most már nem is csak a közvéleményre, illetve az ezt népszerűsítő tévéműsorokra, hanem – magára a tudományos intézményrendszerre is, amelynek a hivatása és a kompetenciája ennek a kutatásával és hitelt érdemlő, szakszerű bemutatásával foglalkozni. Ez volt tehát az a botránys intézkedés, ami a tiltakozásokat kiváltotta.

– Milyen tartalmi, koncepcionális változtatásokat hozhat ez a személyi változás? Mi a jelentősége, illetve a jelentése az új kurátor által a katalógusból és a kiállításból kitett elemeknek és tanulmányoknak – az egyik a honfoglalás idején helyben talált, a Karoling-korból származó struktúrákról szól, szólt volna, a másik az Árpád-kori Magyarországon élő nem keresztény népcsoportokról, a pogányokról, a muszlimokról és a zsidókról. Az újonnan bekerülő téma pedig az új kurátor, illetve a Magyar-

ságkutató Intézet által forszírozott archeogenetika és azon belül a „Turul-dinasztiának” keresztelt Árpád-ház genetikája lenne. Veszélyeztetik-e ezek a változtatások a kiállítás komolyságát, történelmi hitelességét?

– Ezt ma még nem tudjuk, hiszen nem ismerjük sem a kiállítást annak új formájában, sem az új katalógust, melybe egyébként nemcsak a fent említett, Makoldi által első körben kihagyásra ítélt cikkek és címszavak nem kerülnek bele, hanem a kormányzati beavatkozásokon és kollégáik eltávolításán felháborodó és tanulmányaikat, katalóguscímszavakat visszavonó huszonöt – a szakma első vonalába tartozó – tudósé sem. Az új kurátor persze öntudatosan azt nyilatkozta, hogy a kiállítás ettől még időben megnyílik, és új katalóguskötet is lesz. Egyelőre annyit tudhatunk, hogy a Magyarországi Intézet egy olyan, a kormány emlékezetpolitikája jegyében kialakított elképzelést képvisel a magyar őstörténetről, a hun–magyar rokonságról, a honfoglalásról és az Árpád-ház kezdeteiről, amely eltér a magyar történészszakma ezekről a témákról az utóbbi évszázadban kidolgozott, tudományosan alátámasztott álláspontjától. Nyilvános deklarációja szerint a Magyarországi Intézet több kutatója osztja azt a szakmán kívülről, elsősorban jobboldali ideológiák befolyásolta körökből jövő vádat, hogy a „hivatalos”, „céhbeli” történetírás „nemzetellenes”, hátsó, romboló szándékkal torzította el diadalmas középkori történetünk értékelését. Kásler miniszter a Magyarországi Intézet megalakításakor küldetésenként jelölte meg, hogy ennek munkatársai egyszer s mindenkorra „vessenek véget a régi türk-finn-

ugor vitának”. Emlékszünk, hogy e kérdésben maga a miniszterelnök is kinyilvánította „türkpárti” álláspontját. Politikusok persze szabadon hangoztathatják saját múltértelmezéseiket, de ha ezek a preferenciák a szakma reprezentatív, sok milliárd forintba kerülő vállalkozásait is befolyásolhatják, eltéríthetik a tudományos kutatás kikristályosodó álláspontjaitól, akkor nagy baj van. Visszatérve a tárgyalt kiállításhoz: az említett két elem kihagyása a tárgyalt témák közül egy olyan – elfogadhatatlan – gyakorlatot tükröz, mely oly módon kívánja erősíteni a nemzeti öntudatot, hogy a múlt bizonyos elemeit kicsinyíti, elhallgatja, másokat pedig felnagyít, eltúloz.

– *Hogyan? Milyen következményekkel járhat a korszak bemutatására például az, hogy hiányozni fog belőle a honfoglalás Kárpát-medencei előzményeit bemutató rész?*

– Amikor megérkeztek a Kárpát-medencébe a honfoglaló magyarok, akkor itt keresztény szláv népséget találtak – ez cáfolhatatlan tény. Mint ahogy az is, hogy a honfoglalás után egy fél évszázadon át a „kalandozó” magyarság a keresztények földjeit pusztította szerte Európában. Ezt azonban kényelmetlen hangoztatni a MKI által képviselt történelemvízióban, mert ők a magyarokat a kereszténység védelmezőjeként, védőpajzsaként szeretnék feltüntetni. Az igazi történelmi kérdés az: hogyan tudott a pogány magyarság az augsburgi vereség után új útra lépni, beilleszkedni az európai keresztény civilizáció rendjébe. Erről szól, szólta volna Szovák Kornélnak az eredeti katalógusból kisserkesztett tanulmánya. Meg-

csonkított formájában nem fog be számolni a kiállítás azoknak a régészeknek az eredményeiről sem, akik feltárták, milyen fontos előzményei voltak a Kárpát-medencében a kereszténységnek a Karoling-korban. Zalavár környékén például kiterjedt keresztény temetőket tártak fel, nemrégiben derült fény arra is, hogy Visegrád is fontos szláv központ volt, ahol egy olyan helyi hatalmi szervezet várta a magyarokat, amit azután eredményesen tovább lehetett építeni a 10. században. Ezekre a régészeti eredményekre támaszkodva lehet megérteni, hogyan jött létre az új magyar keresztény állam a Kárpát-medencében, hogyan illeszkedett bele az avarok itteni emlékeibe, hogyan építette magába az itt lévő szlávok kultúráját, és hogyan lett ebből az egészből egy olyan Magyarország, amely – követve Szent István Imre herceghez intézett, az „egy nyelvű, egy nemzetiségű, egy vallású országok gyengeségétől” óvó Intelmeit –, befogadta az ide érkező, különböző nemzetiségű jövevényeket, így építve föl sokszínű világát. Ez azonban olyan felfogás, ami nem tetszik a jelenlegi, idegenellenes politikának.

– *Épp azt akartam kérdezni naiv módon: vajon az új kurátor, a Magyarságkutató Intézet vagy épp Kásler miniszter, illetve az önmagát kereszténydemokratának nevező kormány mi kivetnivalót találhat Szent István Imre herceghez intézett Intelmeiben?*

– Nem arról van itt szó igazából, hogy kivetnivalót találnának benne, az ilyesmi a tudományt és a kultúrát befolyásolni kívánó kultúrpolitika területén ennél közvetettebb,

bonyolultabb módon szokott történni. Hangsúlyáthelyezések segítségével akarnak kihozni az egészből valami mást, mint az elfogadott és kikristályosodott tudományos álláspont, és ebbe aztán gátlástalanul beleágyazzák a fontosnak tartott politikai üzeneteiket. Utalhatnak itt most *A pozsonyi csata* című, a szakmai közvéleményben nagy vihart kavart, elutasított, ráadásul rendkívül primitív és színvonaltalan animációs filmre, mely a MKI műhelyéből került ki. Ez a film – félreértett, félremagyarázott és részben meghamisított történeti forrásokra támaszkodva – azt igyekezett bizonyítani, hogy a középkori Európa a magyarok „kiirtását” kísérelte meg, mi azonban nem hagytuk magukat, diadalmas, győzedelmes katonai erőként nyomultunk be ide. És már akkor is az egy Istent tiszteltük, „egy az Isten” –, énekli a filmben Tóth Gabi.

– *Ezt a film mindjárt a legelején le is szögezi és a maga módján értelmezi is a helyzetet: „Nekünk magyaroknak nem is maradt más lehetőségünk, csak a győzelem – vagy halál” – mondja a narrátor.*

– Ezért azután, aki el akar tiporni bennünket, az ezen mindig rajta veszt. És ezért nincs igazuk azoknak sem, akik a magyar történelmet vereségek láncolataként mutatják be, sem Muhi, sem Mohács, sem Világos esetében.

– *Ez így első látásra persze lehetne az ősmagyar mondavilágot, a regéket, hősi eposzokat és énekeket – mondjuk önbizalom-erősítő szándékkal – megelevenítő mesefilm is serdületlen gyerekek számára, ha*

nem állítaná magáról, hogy tudományosan megalapozott, ismeretterjesztő történelmi mozi, egy önmagát kutatóintézetnek nevező, bőséges állampénzen alapított és fenntartott intézet által létrehozva és bemutatva.

– A „tudományos megalapozást” a jelek szerint a Magyarságkutató Intézet prioritásai közé tartozó archeogenetikai kutatások szolgáltatják. Az eredeti kurátoroktól elvett, átalakított kiállításkatalógus-terv új elemeként feltűnt két kutatójuk, Török Tibor és Neparáczi Endre archeogenetikai tanulmánya, mely bemutatná a Kárpát-medence kapcsolatait a sztyeppeövezettel, illetve az Árpád-ház genetikai származását.

– *Értsem úgy, hogy ezek a kutatók, amelyekhez hasonlókat szerte a világon végeznek, tudományosan nem megalapozottak?*

– Megpróbálom összefoglalni, mi a bajom ezzel az új kutatási területtel, amelyet maga Kásler miniszter is kultivál, és amire gyakran hivatkoztak az utóbbi években a hun–magyar rokonságot igazolni próbálók. Az voltaképpen nem lenne probléma, hogy miután Makoldi vezető szerepet kapott a kiállítás szervezésében, megpróbálja az új kiállítási koncepcióba beilleszteni azokat a kutatókat, akik a Magyarságkutató Intézetben kaptak szerepet, lehetőséget és rengeteg pénzt. A manapság sokfelé felledült archeogenetikai kutatások nyilván érdekesekek, produkálhatnak új, a korábbi tudományosan megalapozott álláspontokat kiegészítő, illetve azoknak ellentmondó eredményeket. A probléma az a naiv, leegyszerűsítő és történelmietlen értelmezés, amit a Magyarságkutató Intézet kutatói e kutatások köré építenek az általuk

sulykolt hun–magyar rokonságról, miközben a történeti tények ezzel nem egybevágó, ezt nem alátámasztó másik részét kizárják a gondolkodásból, nem hajlandók tudomást venni róluk. Amikor pedig a történetészszakma egészére kiható döntési pozícióba kerülnek, az őket bíráló kutatókat ideológiai részrehajlással vádolják, és eltávolítják egy olyan nagy, hivatalos és milliárdokkal támogatott vállalkozásból, aminek az lenne a dolga, hogy ezt az egész történeti periódust szakszerűen és hitelesen mutassa be. Tehát itt a döntési mechanizmus, benne azoknak az intézményeknek, kormánytagoknak, államtitkároknak, kormány által kinevezett igazgatóknak a ténykedése az, ami a tudomány természetes működését most rettenetes módon sérti, visszaveti, akadályozza és az eredményeit eltorzítja. Mert – ismétlem – mint korábban *A pozsonyi csata* című filmben, most itt is egy olyan történelemszemléletet próbálnak ráerőltetni a kiállítás eredeti koncepciójára, illetve a már szinte kész kiállításra magára, amely igazolja ezeket az ideológiai mozzanatok. Például – amiről az új kurátor már nyilatkozott is – azt próbálják „bemutatni”, hogy a honfoglaló magyarok olyan belső szervezettséggel bírtak, voltaképpen már olyan fejlett államszervezetben éltek, ami azt igazolná, hogy ők a korábban itt, a Kárpát-medencében berendezkedett hun világbirodalom és az őket követő sztyepei népek államszervezetének az örökösei.

– *Ami persze nem új fejlemény, ön például már 2020-ban is tartott egy előadást azon a konferencián, amit a Történelemtanárok Egylete rendezett*

egyebek mellett az akkor új, a NER szellemének megfelelő ötödikes történelemkönyvre reflektálva, annak a magyar őstörténettel kapcsolatos egyoldalú, illetve történetileg nem megalapozott állításairól. Az előadása, ami A felhasznált és kihasznált középkor című kutatóprogram keretében született, és ha jól emlékszem, Ragályos középkor a posztkommunista Közép-Kelet-Európában volt a címe, arról szólt, hogyan élnek vissza ezekben az országokban különféle politikai erők a középkor emlékezetével, és hogyan használják – fel és ki – politikai célokra.

– A középkor nem az egyetlen ilyen „felhasznált” területe a történelemnek, az emlékezetpolitika a közelmúlt folyamatos átértelmezésével foglalkozik a legtöbbit, számomra azonban középkortörténetesként mégis az volt a meglepő, hogy a távoli középkor a rendszerváltás után szintén egyfajta harctérre vált, és nem is csak Magyarországon, hanem más közép-kelet-európai országokban is.

– *Legitimációért fordultak a történelemhez ezek az új rendszerek?*

– Inkább úgy mondanám, hogy az új államkoncepciók kialakításában fontos szerepe volt annak a történeti ténynek, hogy a közép-európai államok, Magyarország, Csehország, Lengyelország, de Horvátország és Szerbia is, mind a középkorban alakultak, és mind keresztény államokként. És ezért a rendszerváltás utáni első évtized végén a millennium jó alkalmat adott arra, hogy az állam ezeréves fennállásáról hatalmas állami ünnepeket rendezzenek, és újra fellendíteni próbálják az államalapító uralkodók kultuszát. Ez már

eleve egyfajta történelemszemléletmódosulás volt, hiszen – gondoljunk bele! – itt az államszocializmus korszaka után az azt megelőző államkoncepcióhoz kívántak ezek az országok visszatérni. Magyarországon ez Szent István kultuszát jelentette, hatvanhét Szent István-szobrot helyeztek el az ország különböző részein, Orbán Viktor és más politikusok nagy zászlólengetéssel avatták sorra a különböző millenniumi emlékműveket. És ami a legfontosabb, a magyar államiság szimbólumát, a Szent Koronát a Nemzeti Múzeumból ünnepi menetben átvitték a Parlamentbe. Ez egy jelentős ideológiai körítéssel végrehajtott művelet volt, ami akkor, érdekes módon, magához vonzott egy sor ezoterikusnak mondható nézetet a korona szakrális-misztikus erejéről. Régészek és ötvösök egy csoportja a koronát közelről megvizsgálva előállt egy, *Ófelsége, a Szent Korona* címen a parlamenti képviselők között könyv formában szétesztott elképzeléssel. Ez élesen ellenkezett a koronát kutató történészek és művészettörténészek véleményével, mely úgy tartja, hogy a korona jelenlegi formája a 12. században jött létre, a 11. század második feléből származó alsó rész, a „corona graeca” és a 12. században összeállított felső rész, a „corona latina” egybeötvözésével. A millenniumra készített *Sacra Corona* című film azonban már azt mutatta be, tévesen, hogy e koronát Szent István sírjában találták, és az államalapító uralkodó volt. Az ötvöscsoport pedig azt próbálta bizonygatni, hogy a korona késő antik, kaukázusi ötvösmunkákkal rokonítható, és lehetséges, hogy eredetileg Attila koronája volt, vagy összefüggésbe hozható

azzal. Itt nincs arra elég hely, hogy az efféle „következtetésekhez” vezető hosszú és zavaros gondolatsort rekonstruáljam, a lényeg az, hogy ilyen ezoterikus színezetű mozzanatokkal kezdődött el a koronának az a kultusza, ami végül oda vezetett, hogy részévé vált a hivatalos állami jogrendnek is.

– *Nyilván ennek volt egyfajta korai előzménye a parlamentben már 1990-ben lezajlott úgynevezett címervita is, aminek eredményeképp az új, a harmadik Magyar Köztársaság címerében a korona ilyen kitüntetett helyet kapott.*

– A címervita volt az első erre utaló jelzés. Egy másik eleme ennek az érdekes jelenségnek, a középkor politikai célokra való felhasználásának a katolikus szentkultusz feltámasztása volt. Ez Magyarországon elsősorban a már említett Szent István-kultusz volt, akinek több külföldön őrzött ereklyéjét Magyarországra szállították a millenniumi ünnepekre, ezt kiegészítette egy kezdeményezés felesége, Gizella szentté avatására, és a következő években sorra következett a többi Árpád-házi szent, Szent Imre, Szent László, Szent Erzsébet, Szent Margit jelentős állami támogatással történő megünneplése. A feltámadó szentkultuszok ezekben az években egyébként egész Közép-Európában jelentős szerepet játszottak. II. János Pál pápa nagyon aktív volt a szentté avatások, illetve a létező szentkultuszok felkarolása terén. Prágai Szent Ágnes szentté avatása egybeesett az 1989-es bársonyos forradalommal. A lengyelek, csehek és magyarok által nemzeti védőszentként tisztelt Szent Adalbertet gnieznói zarándok-

lata alkalmából 1997-ben a pápa a közép-európai államelnökök jelenlétében Európa védőszentjévé avatta. Lengyelországban ugyanő 1997-ben szentté avatta Nagy Lajos lányát, Hedviget, 1999-ben pedig Árpád-házi Kingát...

– *Az utóbbi IV. Béla leánya volt...*

– Szent Margit legidősebb testvére, krakkói hercegnő. Az Árpád-házi dinasztikus szentek új, államilag felkarolt tisztelete volt tehát a másik olyan terület, ahol a középkor kultúrsa politikai jelentőséget kapott. Volt ezenkívül egy harmadik alkotóeleme ennek a posztkommunista középkorkultusznak, amit eleinte inkább a politika perifériáján megjelenő szélsőjobboldali kultúra szorgalmazott: a pogány-nomád örökség. Ennek egyik központja az 1896-os millennium óta fennálló ópusztaszeri nemzeti emlékhely lett, amelynek sokrétű „szittyai” tradíciói a múlt század eleji és a két világháború közötti virágzásuk nyomán 1989 után újraéledtek. 1993 júniusában Ópusztaszeren az Árpád-ünnep alkalmából megrendezték a kétnapos IV. Nagy Szittyai Történelmi Világkongresszust, „Akié a múlt, azé a jövő” transzparencssal. 1995-ben ide került az eredetileg a millenniumi ünnepekre készült, restaurált Feszty-körkép, mely a 19. század végi nacionalista felfogást megörökítő módon ábrázolja a pannóniai szlávokat diadalmasan leigázó honfoglaló magyarokat. 1996-ban a millezentesaris ünnepek keretében felavatták a Nemzeti Történelmi Emlékparkot, melynek egyik rendszeres évi attrakciója azóta a Hunniális elnevezésű lovastorna, a hun–magyar rokonság látványos hirdetője. Szerinte Magyarországon népszerű lett az újpogányság,

mint mozgalom, ehhez kapcsolódott többek között a Kovács András által vezetett Új Magyar Táltos Egyház. A terebélyesedő „hagyományörző” mozgalomhoz tekintélyes mennyiségű újra kiadott 19–20. századi ezoterikus-fantasza írásmű kapcsolódott a sumer–magyar rokonságról, a magyarok párthus eredetéről, a hun-magyar azonosságról, melyek megtöltötték a megsokasodó szittyaboltok könyvespolcait, a prémes hun süvegek, tarsolyok, sámándobok, íjak szomszédóságában. Divatos lett a középkori harcművészet, Kassai Lajos lovasíjász iskolája Somogyban évtizedek óta őrzi népszerűségét. És a lovaglás, íjászat mellett az ilyen szabadidős foglalkozások mellé kísérleti-régészeti táborok szerveződtek...

– *Hogyan képzeljük el ezeket?*

– Régészeti szakértelemmel rendelkező és egyúttal a nomád életformáért lelkesedő emberek rendeztek ilyen nyári táborokat, ahol a résztvevők, amellet, hogy segítettek az ásatásokban, jurtában laktak, hagyományos sztyeppei ételeket fogyasztottak, kumiszt ittak, rendszeresen lovagoltak, tehát megtapasztalhatták, milyen nomád életkörülmények között élni. Említeni kell a székely rovásírás fellendülő és máig tartó kultuszát is, ami hamarosan politikai színezetet nyert, amikor az ősmagyarsággal kapcsolatos gondolatkörnek több teret követelt a nyilvánosságban.

– *Bevallom, amikor először halottam ezekről a mozgalomfélékről, eszembe nem jutott volna, hogy egyszer majd lesz olyan komoly politikai szereplő, pláne politikai erő, amely fantáziát lát bennük, sőt, a nevet-*

ségessé válás kockázata nélkül fel is vállalja és képviseli őket. Az első meglepetés 2012-ben ért, amikor Orbán Viktor Ópusztaszeren felavatott egy Turul-emlékművet, és közben valami olyasmit mondott, hogy a Turul a mi nemzeti azonosságunk jelképe és ősképe, amibe valamennyien beleszülettünk. És ma ott tartunk, hogy egy népszerű történelmi ismeretterjesztő csatornán, ahol a régmúlt eseményeiről kicsit regényes formában beszélő sorozatokat lehet látni, egy eltűnt birodalmakról szóló angol sorozat darabjaként egyszer csak feltűnik egy Attila hun birodalmát „bemutató” film, amelyben egy történésznek nevezett copfos, bőrből készült ruhadarabokba bújt, nemezsüveges öregúr egy jurta előtt, tábortűz mellett üldögélve, miközben körbemutat, mint kései utód, a hun őshazáról beszél – magyarul, angol hangalámondással, majd újra magyarra fordítva. Ismétlem, úgy beszél Attiláról és a hun birodalomról, mintha az lenne a magyarok őstörténete. És mindez egy nemzetközi produkcióban készült, ismeretterjesztőnek nevezett filmben... Ami nyilván nem születhetett volna meg, ha nincs egy olyan magyar miniszter és egy olyan magyar miniszterelnök, aki maga is ehhez hasonló regényes történeteket ad elő mindenféle ünnepi alkalmakkor.

– Erről beszélek én is, erről a folyamatról, mert ez egy folyamat. Az már valamikor a 2000-es évek elején kiderült, hogy a nomád magyarsággal és a középkorral kapcsolatban létezik Magyarországon is egy alternatív narratíva, egy public history, ahogy az angolszász világban nevezik. A hagyományőrzők vagy az eltűnt hagyományt feltámasztani, újra megalkotni próbálók – a hiva-

tásos történész szakmával szemben – egyfajta, részben mítoszokon, részben félremagyarázásokon, részben kitalált dolgokon alapuló képzelt múltat próbálnak megalkotni. Ezek a törekvések a 20. század eleje óta leginkább a szélsőjobboldali ellenkultúrához kapcsolódtak. Ilyen „public history” és hagyományőrző (vagy inkább kitalált hagyományt teremtő) mozgalom egyébként nemcsak Magyarországon létezik, sok más országban is van: a franciáknál a gallok, az angoloknál, íreknél a kelták, a skandináv országokban a vikingek tradícióihoz kapcsolódik.

– Gondolom, ők azok, akik különféle alkalmakkor mindenféle harci játékokat szoktak szervezni...

– A magyar lovasíjászok is el szoktak látogatni például a lengyelországi Wolinban, a Balti-tenger szigetén évente megrendezett szláv-viking harci játékokra. Angliában és Amerikában is vannak hasonló harci játékok, melyek általában érvényes régészeti kutatásra is támaszkodnak. De visszatérve a Magyarországon lejátszódott és ma is zajló folyamatra: 2005-ben feltűnt egy társaság, amely magát a hunok leszármazottjainak vallotta, és hivatalosan kérte a magyar parlamenttől a hun nemzeti kisebbség elismerését.

– Bemondásra? Nem kellett volna ezt igazolni?

– De igen, az egyik kritériuma ennek az lett volna, hogy beszélnek-e a hun nyelvet.

– De hiszen semmit sem tudunk a hun nyelvről, semmiféle emlék nem maradt fenn róla...

– Valóban, a hun nyelvről nem tu-

dunk semmit, a nyelvtudománynak sincs erről álláspontja, és ezért meg is hiúsult, kudarcba fulladt a hun nemzeti kisebbség elismertetésének kísérlete. Ami, mint látjuk, nem azt jelentette, hogy ezzel együtt a hun–magyar rokonság népszerűsítésének törekvése is eltűnt volna, 2006-ban például a Parlament előtt táborozó tüntetők között feltűntek úgynevezett hun sapkát viselő, hun öltözetű emberek is, akik aztán egy időre a Jobbikban találtak otthonra más, a magyarság őstörténetével és a hunokkal foglalkozni próbáló csoportokkal együtt. 2010 után pedig a Fidesz egyszerűen lenyúlta, kisajátította ezt az egész gondolat-kört, magáévá tette a türk rokonság elképzelését. Az ezzel kapcsolatos színes ellenkultúra új központja a Kurultaj nevű, Magyar Törzsi Gyűlésnek nevezett, kétévenként megrendezett fesztivál, amit 2008-ban indítottak el a hagyományőrök. Csatlakoztak hozzájuk az új magyar sámánmozgalom résztvevői, sámán-dobokat készítő, lovas versenyeket tartó, nyilazásra tanító csoportok, meg persze a rovásírás hívei és terjesztői. Meg szokták hívni ezekre az alkalmakra a közép-ázsiai türk népek képviselőit is, a kazahokat, kirgizeket, türkméneket. 2010 óta a Kurultaj egyik fő patrónusa, fővédnöke nem más, mint Lezsák Sándor, a parlament alelnöke. Ami egyúttal jelentős állami támogatást is jelent.

– *Gondolom, itt jön a képbe az emberi erőforrások minisztere...*

– Úgy van, illetve ő már korábban is „képben” volt, mint a hun–magyar rokonság teóriáját népszerűsítő, történelminek nevezett szakmunkák szerzője, népszerűsítő tévéműsorok

megalkotója. Kásler Miklós ugyanis, mint az már régóta köztudott, amellet, hogy onkológus és miniszter, elkötelezett híve és pártfogója ennek az egész gondolatkörnek. Ő a magyar történelemről egy olyan összképet igyekszik „közkinccsé”, általánosan elfogadottá tenni, amelyben a nomád hun–magyar történet meghatározó jelentőségű.

– *Lehet, hogy ez a törekvése a miniszteri kinevezésénél is többet nyomott a latban, mint az onkológiai, a kórházigazgatói vagy az egészség-szervezői munkássága?*

– Ezt talán nem mondanám, azt viszont láthattuk, hogy amikor hatalmi helyzetbe került, amatőr történelmi preferenciái jegyében azonnal egy alternatív történettudományos intézetet alapított, feltűnően nagy támogatással, hogy az általa kedvelt történelmi értelmezés a szakma elfogadott álláspontjával szemben érvényesülni tudjon a nyilvánosságban. Ez lett a Magyarságkutató Intézet, melynek megalapítása egyébként jól illeszkedett a magyar akadémiai tudományos intézményrendszer politikai ellensúlyaként 2010 után megalapított, kormánytól függő, túlnyomórészt történelemmel foglalkozó kutatóintézetek sorába. Nem az a probléma a Magyarságkutató Intézettel, hogy munkatársai rokonszenveznek az előbb tárgyalt hagyományőrző mozgalmakkal, sőt, némelyikük azok aktív szervezője. A hun–magyar rokonság kérdését újabb régészeti, archeogenetikai adatokkal bizonyítani próbáló kutatások és a körülöttük folyó viták teljesen rendjén vannak a történelmszakmán belül. Az a baj, hogy a honfoglalás kori történelmünket vizsgál-

ló kutatócsoportok közül az egyik, amely történetesen a miniszter kedvenc elképzeléseit próbálja alátámasztani, óriási támogatást kap, és ezzel az erős hátszéllel hirdethet egy olyan elavult koncepciót, amit a történészszakma többsége nemcsak elutasít, de bőségesen újra cáfol mint tudománytalan, kutatások révén nem igazolható hipotézist. A szakma ítéletével nem törődve ők töretlen buzgalommal hangoztatják ugyanazt a narratívát – ennek a jegyében született meg a már emlegetett *A pozsonyi csata* című botrányfilm, és ezt hirdetik a népszerűsítő előadások konferenciáik, publikációik. És most, működésük harmadik évében szintet léptek, Kásler miniszter úgy látta, elérkezett az idő, hogy saját történelemfelfogását adminisztratív eszközökkel ráerőltesse egy kulcsfontosságú állami rendezvényre, az Aranybulla 800. évfordulója alkalmából már többé-kevésbé készre rendezett hatalmas kiállításra: ennek érdekében lecserélte a kiállítás létrehozóit az általa alapított intézet vitatható szakmai státusszal rendelkező munkatársára.

– *Vagyis a miniszter számára kedves elmélet átlényegül állami politikává?*

– Úgy van, az alternatív saját kutatóintézetek megalapítása után egy ideje az állami intézmények megszálása zajlik, és ez a nagy probléma. Hogy a múzeumok, az egyetemek, a közgyűjtemények, a köztterek, az építészet és minden erőforrás a hatalom birtokosai által preferált, átideologizált koncepcióknak rendelődik alá, és amint az autokráciákban történni szokott, minden állami erőforrás ezt terjeszti, nemcsak az újságokban, és

a médiában, hanem beleírják még az iskolai tankönyvekbe is.

Mondok erre példát, a kettős honfoglalás elméletét, amit egy kiváló régész, László Gyula állított fel még az 1970-es években. Hipotézise szerint a 6. században a Kárpát-medencébe érkező avarok később érkező második-harmadik hulláma voltaképpen magyarok voltak, valószínűleg magyar nyelven beszéltek. Ez az elmélet annak idején nagy figyelmet, élénk vitát váltott ki, a régészet alaposan megvizsgálta az ennek alátámasztására felhasznált érveket, és azután valamennyit megcáfolta. (Legutóbb Bálint Csánád az MTA Régészeti Intézetének volt igazgatója publikált erről részletesen dokumentált tanulmányt a *Századokban*). De miért érdekes ez a hun–magyar rokonságról szóló vita felől nézve? Mert abban az esetben, ha az avarok között voltak magyarok, tehát ha jelentős számú magyarul beszélő népesség élt már azelőtt is a Kárpát-medencében, hogy a honfoglalók ide megérkeztek, akkor közelebb kerül a honfoglaló magyarság Attilához és a hunokhoz. Ezért is tűnik egyébként nagyon vonzónak a kettős honfoglalás elmélete mindazok számára, akik a hun–magyar rokonságkonceptiót támogatják. Ez még így rendben is lenne, hiszen erről érdekes és gondolatébresztő vitákat lehet folytatni azután is, hogy a hipotézis nem nyert igazolást. Egyet nem lett volna szabad: beletenni a kötelezően választandó általános iskolai tankönyvekbe, mint egy nagyon fontos hipotézist, ami akár igaz is lehet. Ugyanezzel a mozdulattal az új tankönyv szerkesztői kihúzták a korábbi tankönyvben megtalálható utalást, amire a történészek,

köztük Szűcs Jenő figyelmeztettek: hogy ez az egész regényes eredettörténet a 13. században, amikor ezt Kézai Simon megfogalmazta, leginkább ahhoz hasonlítható, ahogyan a frankok például a trójaiaktól próbálták magukat leszármaztatni. Az iskolai tankönyvek hasonló átírását az idősebbek már megélték sajnos a kommunizmus idején, szörnyű, hogy ma Magyarország ebbe az irányba halad – hátra, nem előre. A regnáló hatalom egy részrehajló, a tudományos konszenzusnak nem megfelelő, pusztán önös politikai céljait és amatőr preferenciáit szolgáló szemléletet már az általános iskolás tankönyvek segítségével igyekszik a tanulók fejébe tölteni, és az általa megkívánt képre formálni a gyerekek elképzelését a történelemeről.

Politikai döntés alapján, állami pénzen arra fogadnak fel úgynevezett szakembereket, hogy avatkozzanak be a tudományos vitákba, és mindenáron vigyék győzelemre azt az álláspontot, amelyik a miniszternek, a kormányzat képviselőjének tetszik. Ahogyan ez egyébként a Nemzeti alaptanterv esetében is történt, amikor Takaró Mihály, szintén a minisztérium megbízásából, megpróbálta átrendezni a tananyagot, és kirakni a magyar irodalmi kánonból egy-két a mostani kurzusnak nem tetsző író, és beemelni olyanokat, akiket a jobboldali vagy szélsőjobboldali közönség kedvel.

– *Amióta egyáltalán tud róluk... Takaró Mihály egyébként ezt nemcsak megpróbálta a tananyag esetében, hanem sikerrel végre is hajtotta.*

– Pontosan, és ez történik minden területen. A színházak világában Vidnyánszky Attila lett élet és

halál ura, majd elfoglalta a Színház- és Filmművészeti Egyetemet, lerombolta annak struktúráit, és olyan helyzetet teremtett, hogy az egyetem tanárgárdájának és diákjainak egy jelentős része a bátor, de eredménytelen ellenállás után távozni kényszerült. Hasonló folyamatok vannak a múzeumoknál, a Nemzeti Múzeum élére például egy költő és szőlőművelő földbirtokos, volt államtitkár politikus, L. Simon László került, akinek nincs semmilyen szakmai kompetenciája e téren. A Debrecenbe kényszeríteni próbált Természettudományi Múzeum kálváriáját külön is érdemes megemlíteni, amelynek az új igazgatója a már emlegetett Kurultaj, tehát a Magyar Törzsi Gyűlés egyik fő szervezője, tudományos fokozata nincs, civilben antropológus... Szóval ilyen „szakemberek” kerülnek a múzeumokban igazgatói pozícióba. A műemlékek szakmai védelmének megnehezítésével is zajlik a múlt átírása, átrendezése, és hatalmi szempontok szerint, politikai diktátumok útján, állami pénzek, a mi pénzünk bevetésével. Az egyetemek, a magánosított, alapítványosított egyetemek kuratóriumait szintén politikusok irányítják leválthatatlanul, az örökkévalóságig.

És ha visszakanyarodunk a beszélgetésünk kezdetéhez, az eredeti céljától eltérített kiállításához, illetve az abból az új kurátor által kipakolt és beemelt témákhoz, amelyek valami módon mind a középkori – vagy akár a mai – Magyarország befogadó vagy bezárkózó voltaához kapcsolódnak, ott is erről van szó: a kultúra átformálásának programjáról. Orbán Viktor 2018-ban új kulturális korszak létrehozását tűzte ki célul,

és ezt néhány buzgó híve, például a Terror Háza Múzeum kutatási igazgatója, Békés Márton már kulturális hadviselésként konkretizálta. E hadviselés során szisztematikusan próbálják a kultúra perifériájára szorítani mindazokat a nézeteket és a képviselőiket – a művészetben, a tudományban, a közgyűjtemények vezetésében, a felsőoktatásban, általában a kultúrában –, akik nem ezt az identitásépítő, a kormányzati politika céljait magukénak valló nemzeti irányzatot képviselik. Mert számukra csak az kultúra, ami nemzeti. Az idei nagy kiállítás az Árpád-házról szól – mondják –, tehát nekünk nem feladatunk, hogy másról, a többiekről, elődeinkről vagy a nálunk, köztünk, velünk élő „idegenekről” is beszéljünk. Azt mondják ezzel: csak

mi magyarok voltunk itt, senki más. Lefordítva a jelenre: mi vagyunk a nemzet, és aki bennünket támad vagy bírál, az a nemzetet támadja, a magyarságot bírálja, és idegen érdekeket szolgál. Aki más véleményen van, az ellenség, az hazaáruló, hiszen „a haza nem lehet ellenzékben” – mondta Orbán Viktor 2002-ben, mielőtt első kormányzása után mégis elvesztette a választást. Egyszóval, itt a kultúra kisajátítása zajlik, de ráadásul kirekesztő, elszegényítő módon, hiszen eltüntetni igyekszik belőle mindent, ami a közös európai kultúrához köti, a kapcsolatait, az értékrendjét, mindent, ami Magyarországot a középkorban kiemelte a pogány nomád népek közül és beillesztette a keresztény civilizációba, ma pedig a modern Európába.

páratlan oldal

www.es.hu

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

**Kattintson
a www.es.hu-ra!
SMS-sel is
előfizethet!**

PUBLICISZTIKA,
FEUILLETON,
PRÓZA, INTERJÚ,
VERS, VISSZHANG,
KÖNYVKRITIKA,
MŰBÍRÁLAT,
GALÉRIA